

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL

VOLUME 1, ISSUE 2, 2021

ISSN 2181-1490

Doi Journal 10.26739/2181-1490

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Tadjqiqot.uz

TOSHKENT-2021

**ALISHER NAVOIYNING 580 YILLIK
YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI****ПОСВЯЩАЕТСЯ 580 ЛЕТНОМУ
ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ****DEDICATED TO THE 580th ANNIVERSARY
OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI**

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

***Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев***

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

***President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jabborov Nurboy*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY
XALQARO JURNALI HAY'AT A'ZOLARI:**Muhiddinov Muslihiddin***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddinov Shuhrat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***O'nal Kaya***f.f.d., professor (Turkiya)***Haqqulov Ibrohim***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dilorom Salohiy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sodiqov Qosimjon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Mark Tutan***f.f.d., professor (Fransiya)***Binnatova Almaz Ulvi***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***To'xliyev Boqijon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shodmonov Nafas***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ramiz Asker***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***Yo'ldoshev Qozoqboy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Jo'raqulov Uzoq***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Vohid Turk***f.f.d., professor (Turkiya)***Nabiulina Guzal***f.f.d., professor (Tatariston)***Ibrohim Xudoyor***f.f.d., (Eron)***Yusupova Dilnavoz***f.f.d., dotsent (O'zbekiston)***Rahim Ibrohim***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Ruzmanova Roxila***dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)***Qo'shmonova Yulduz***kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI ILMIY
MASLAHAT KENGASHI A'ZOLARI:**Toshqulov Abduqodir***i.f.d., (O'zbekiston)***Xalmuradov Rustam***t.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddin Sayyid***O'zbekiston xalq shoiri (O'zbekiston)***To'xtasinov Ilhom***p.f.d. (O'zbekiston)***Rixsiyeva Gulchehra***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Benedek Peri***f.f.d., professor (Vengriya)***Jurayev Mamatqul***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Olimov Karomatillo***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dadaboyev Hamidulla***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aitpayeva Gulnora***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Grigoryev Mixail***f.f.d., professor (Rossiya)***Shomusarov Shorustam***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dyu Rye Andre***f.f.d., professor (Fransiya)***Pervin Chapan***f.f.d., professor (Turkiya)***Safarov Renat***f.f.d., professor (Tatariston)***Hamroyev Juma***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ibrohimov Elchin***f.f.n., professor (Ozarbayjon)***Hasanov Shavkat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nurullo Oltoy***f.f.n., (Afg'oniston)***Xalliyeva Gulnoz***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nodira Afoqova***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aftondil Erkinov***f.f.d., professor (O'zbekiston)*

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Жабборов Нурбой
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Унал Кая
д.ф.н., профессор (Турция)
Хаккулов Иброхим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиков Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Вохид Турк
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиулина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Иброхим Худойр
д.ф.н., (Иран)
Юсупова Дилнавоз
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Кушманова Юлдуз
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ НАУЧНОГО КОНСУЛЬТАТИВНОГО
СОВЕТА МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмурадов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддин Саййид
Народный поэт Узбекистана (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Джураев Маматкул
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Григорьев Михаил
д.ф.н., профессор (Россия)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Сафаров Ренат
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нодида Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Chief Editor:

Mirzaev Ibodulla*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*

Deputy Chief Editor:

Jabborov Nurboy*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*MEMBERS OF EDITORIAL BOARD OF
INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Mukhiddinov Muslikhiddin***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddinov Shukhrat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Unay Kaya***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Khakkulov Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dilorom Salokhiy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sodikov Kosimjon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Mark Tutan***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Binnatova Almaz Ulvi***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Tukhliev Bokijon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shodmonov Nafas***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ramiz Asker***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Yuldoshev Kozokboy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Jurakulov Uzok***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Vokhid Turk***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Nabiulina Guzal***Doc. of philol. scien., prtof. (Tatarstan)***Ibrokhim Khudoyor***Doc. of philol. scien., (Iran)***Yusupova Dilnavoz***Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Rakhim Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Ruzmanova Rokhila***Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)***Khushmanova Yulduz***Secretary, teacher (Uzbekistan)*MEMBERS OF SCIENTIFIC ADVISORY BOARD
OF INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Toshkulov Abdukodir***Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)***Khalmuradov Rustam***Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddin Sayyid***People's poet of Uzbekistan (Uzbekistan)***Tukhtasinov Ilkhom***Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)***Rikhsieva Gulchekhra***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Benedek Peri***Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)***Juraev Mamatkul***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Olimov Karomatullo***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dadaboev Khamidulla***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aitpaeva Gulnora***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Grigorev Mikhail***Doc. of philol. scien., prof. (Russia)***Shomusarov Shorustam***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dyu Rye Andre***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Pervin Chapan***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Safarov Renat***Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)***Khamroev Juma***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ibrokhimov Elchin***Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Khasanov Shavkat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nurullo Oltoy***Cand. of philol. scien., (Afghanistan)***Khallieva Gulnoz***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nodira Afokova***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aftondil Erkinov***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)*

Саҳифаловчи: Абдулазиз Муҳаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улицы Амира Темура пр. 1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,

Amir Temur Street pr. 1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

1.Xolmonova Zulxumor

ALISHER NAVOIYNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK TARAQQIYOTIDAGI O'RNI.....	9
---	---

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

2.Imomnazarov Muhammadjon

INSONIYAT MA'NAVIY TAKOMILIDA AMIR XUSRAV DEHLAVIY VA ALISHER NAVOIYNING O'RNI.....	19
--	----

3.Benedek Péri

HOW MĪR ʿALĪ-ŠĪR NAVĀYĪ'S PERSIAN POETRY INFLUENCED THE POET- WARRIOR OTTOMAN SULTAN SELIM I (1512–1520)	33
---	----

4.Islam Jemeney

ALISHER NAVOIYNING TURKIY XALQLAR MA'NAVIY YUKSALISHIDAGI O'RNI	40
--	----

5.Maqsudov Badriddin

TOJIKISTONDA NAVOIYSHUNOSLIK.....	47
-----------------------------------	----

HAQIQAT SARI SAFAR

6.Yo'ldoshev Qozoqboy

O'ZLIK YO'LI	56
--------------------	----

7.Muhammadiyev Ahadxon

INSONIY FAZILATLAR TARANNUMI.....	65
-----------------------------------	----

MA'RIFAT YOG'DUSI

8.Alisher Razzokov

ALISHER NAVOIY IJODIDA FAQRLIK MAQOMI VA FAQIR OBRAZINING BADIY TALQINI.....	73
---	----

9.Norov Toji

NAVOIY ONTOLOGIK FALSAFASIDA SAMOVOT VA ZAMON TALQINI	80
---	----

ASLIYAT UMMONI

10.Bertels Y.E

NAVOIY VA ATTOR. Rus tilidan I.K.Mirzayev tarjimai (parcha)	88
---	----

TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI

11.Qorayev Sherxon

ALISHER NAVOIY VA TEMURIYLAR DAVRI ADABIY ANJUMANLARI	102
---	-----

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

12.Rajabova Ma'rifat

NAVOIY IJODIDA MIFOLOGIK OBRAZLAR STILIZATSIYASI.....	108
---	-----

ILM, OLAM VA OLIM

13.O'ralov Axtam

ALISHER NAVOIY – ULKAN BUNYODKOR.....116

14.O'tanova Sirdaryoxon

TARIXIY ASARLARDA OBRAZ RUHIYATI VA RANG HAQIQATLARI124

NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI

15.Mamadaliyeva Zuhra

ISKANDAR OBRAZI VA UNGA NAVOIYNING MUNOSABATI.....131

16.Muhitdinova Nazmiya

SADOIY VA G'OZIY DEVONLARIDA ALISHER NAVOIY AN'ANALARI (HAMD, NA'T, MUNOJOT VA MANQABAT MAVZULARIDAGI G'AZALLAR MISOLIDA)138

17.Haydarova Gulhayo

NAVOIY VA SOBIR ABDULLA.....149

18.Jamahmatov Karomiddin

HOJI MUHAMMAD SHAHDIY IJODIDA ZULLISONAYNLIK
AN'ANALARINING TA'SIRI.....155

TALQIN, TAHLIL VA TAQRIZ

19.Sultonov To'liqin

ALISHER NAVOIY ASRI VA NASRI ALMAZ ULVIY TALQINIDA.....166

NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI

20.Ubaydullayev Normuhammad

ALISHER NAVOIY TARJIMAYI HOLINI O'RGANISHDA TARIXIY ASARLARNING
O'RNI172

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalarga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarini jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'ri va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литературы Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**DEAR READER!**

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

**SADOIY VA G'OZIY DEVONLARIDA ALISHER NAVOIY AN'ANALARI
(HAMD, NA'T, MUNOJOT VA MANQABAT MAVZULARIDAGI G'AZALLAR
MISOLIDA)**

Nazmiya Muxitdinova
SamDU dotsenti,
muxitdinovanazmiya@gmail.com

For citation: Muhitdinova N. TRADITIONS OF ALISHER NAVOI IN THE DEVAN OF SADOI AND GAZI (ON THE EXAMPLE OF GAZELLES ON THE THEMES OF HAMD, NAAT, MUNOJAT AND MANKABAT). Alisher Navoi. 2021, vol.1, issue 2, (138-148) pp.

DOI 10.26739/2181-1490-2021-2-16

ANNOTATSIYA

Adabiy vorisiylik ijodiy ilhomlanish, buyuk iste'dodga taqlid qilish va ergashish tushunchalari o'ziga xos yuksak saviyadagi madaniy, adabiy hodisa bo'lib, Sharq mumtoz adabiyotining eng muhim xususiyatlaridan biridir. Bu madaniy-adabiy jarayonda shakllangan san'at tarmoqlaridan qay biriga nazar tashlanmasin, asosiy maqsad «o'zidan oldingidan» o'rganib, uning g'oyasi va badiiy mahoratini rivojlantirgan holda «yangilash» ekanligi oydinlashadi.

Maqolada Alisher Navoiyning ijodxonasida kasbi kamolga yetgan Mirhasan Sadoiy va Muhammad G'oziy devonlaridagi hamd, na't, munojot va manqabat mavzularidagi g'azallarida an'ana va o'ziga xoslik masalalari tadqiq etilgan. Shoirarning bunday mavzudagi she'rlarida salafar an'alarining badiiy takomili g'oyaviy-badiiy jihatdan tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: devon, mavzu, g'oya, timsol, badiiyat, an'ana va o'ziga xoslik.

**ТРАДИЦИИ АЛИШЕРА НАОИ В ДЕВАОХ САДОИ И ГАЗИ
(НА ПРИМЕРЕ ГАЗЕЛЕЙ НА ТЕМЫ ХАМД, НААТ, МУНОЖАТ И МАНКАБАТ)**

Назмия Мухитдинова
Доцент СамГУ,
muxitdinovanazmiya@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Литературная преемственность - это уникальное культурное, литературное явление высокого уровня, в котором концепции творческого вдохновения, подражания и продолжения великого таланта являются одной из важнейших черт восточной классической литературы. Независимо от того, какая отрасль искусства формируется в этом культурном и литературном процессе, становится ясно, что главная цель – это «обновиться», обучаясь «с прошлого» и развивая свои идеи и художественные способности.

В статье исследуются вопросы традиции и оригинальности стихотворений Мирхасана Садои и Мухаммад Гази, выросшего в мастерской Алишера Навои. В стихотворениях поэта анализируется художественное совершенство на традициях салафов по данной теме с идейно-художественной точки зрения.

Ключевые слова: деван, тема, идея, художественный символ, искусство, традиция и оригинальность.

TRADITIONS OF ALISHER NAVOI IN THE DEVAN OF SADOI AND GAZI (ON THE EXAMPLE OF GAZELLES ON THE THEMES OF HAMD, NAAT, MUNOJAT AND MANKABAT)

Nazmiya Mukhitdinova

Associate Professor, SamSU,
muxitdinovanazmiya@gmail.com

ANNOTATION

Literary continuity is a unique cultural, high-level literary phenomenon in which the concepts of creative inspiration, imitation and the continuation of great talent are one of the most important features of Eastern classical literature. Regardless of which branch of art is formed in this cultural and literary process, it becomes clear that the main goal is to "renew", learning "from the past" and developing their ideas and artistic abilities.

The article examines the issues of tradition and originality of poems by Mirhasan Sadoi and Muhammad Gazi, who grew up in the workshop of Alisher Navoi. The poet's poems analyze the artistic perfection of the Salaf traditions on this topic from an ideological and artistic point of view.

Key words: devan, theme, idea, artistic symbol, art, tradition and originality.

O'zbek adabiyoti Alisher Navoiy asos solgan Hirot adabiy muhitidan keyin Qo'qonda Amir Umarxon va uning umr yo'ldoshi Mohlaroyim Nodira zamonida rivojlanishning yangi cho'qqisiga ko'tarildi. Hirot adabiy muhitidan afzal o'laroq, Qo'qon adabiy muhitida o'zbek tilida yaratilgan adabiy asarlarning salmog'i hamda o'zbekzabon shoirlarning miqdori oshib bordi. Natijada, ushbu davrda 20 dan ortiq sohibdevon o'zbek shoirlari qatorida XVIII asr oxiri – XIX asr birinchi yarmida yashab ijod etgan ko'zga ko'ringan yirik namoyandalari – Sadoiy¹ va G'oziy² barhayot ma'rifiy g'oyalardan bahramand bo'lgan mumtoz she'riyatimizni boyitishga baqadri hol hissa qo'shdilar.

Mirhasan Sadoiyning "Tajdid un-nazm" hamda G'oziy devonlari, oldinroq ham qayd qilib o'tganimizdek, asosan g'azal janridan tarkib topgan. Ikkala devondagi g'azallarining mazmun-mundarijasi rang-barang. An'anaga ko'ra, devonlar hamd va munojot mavzuidagi g'azallar bilan boshlanadi. Farq shundaki, G'oziyning devonidagi hamd va munojot ohangidagi g'azallar alifbo tartibiga rioya etilmasdan, to'qqizta g'azal ikki tilda joylashtirilgan. Qayd qilish kerakki, devon tartib berishda dastlabki g'azallarni hamd va munojot, na't va manqaba mavzularida bitish an'anasiga Alisher Navoiy asos solgan bo'lib, bu haqda Navoiyning o'zi "Badoye' ul-bidoya" devonining debochasida batafsil to'xtalib o'tgan [Navoiy 1987: 19]. Albatta, Navoiydan oldingi turkiyo'y shoirlarda ham hamd va na't mavzusidagi g'azallar uchraydi. Ammo ularning devonlari keng tarqalmagani bois, mazkur an'ananing sarchashmasi Navoiy devonlaridan boshlanadi, deyishga to'laqonli asosimiz bor.

Alisher Navoiyning "alif" turkumidagi g'azallarining dastlabki to'qqiz g'azali hamd, munojot va na't mavzusiga bag'ishlanganini e'tiborga olsak, bundan G'oziy mavzu yagonaligini hisobga olib, "alif", "be", "dol", "nun" harflari bilan tugallangan g'azallarni devonning boshiga joylashtirishga asos bo'lgani oydinlashadi.

Sadoiy esa, alifbo tartibiga qat'iy rioya etgan holda, devonida hamd, na't va munojot mavzusidagi g'azallarni alifbo tartibida joylashtirgan. Jumladan, devonning "fotiha g'azali"ning dastlabki so'zi "ibtido" bo'lgani va bu so'z "Mehribon va rahmli Alloh nomi bilan boshlayman" ma'nosini beruvchi basmala oyati mazmuniga ishora ekanligini hisobga olib, mazkur g'azalni hamd-basmala g'azal desak ham bo'ladi:

Ibtido Ma'budi olam, Xoliqi arzu samo,

¹ Qarang: Sadoiy Mirhasan. Devon. Nashrga tayyorlovchi Muhitdinova N. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2010. – 168 b. Monografiyada shoir she'rlarining raqamlanishida muallif tomonidan nashrga tayyorlangan Mirhasan Sadoiy "Devon"idagi tartib asos qilib olindi.

² Qarang: G'oziy. Devon. Inventar. №121 Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondi. Monografiyada shoir she'rlarining raqamlanishida ushbu manba asos qilib olindi.

Qudrating birla yaratting Hazrati Odam ato.

Xuddi shunday ijodiy usulni Amiriy devonidagi dastlabki gʻazalda ham koʻrishimiz mumkin. Amiriy basmala oyati hamda fотиha surasi mazmuniga ishora oʻlaroq “avval” soʻzini qoʻllab, har bir ishning ibtidosi Alloh nomi bilan boshlanishi xayrli boʻlishiga inongan holda, soʻzini shunday boshlaydi:

Avval ba nomi Xoliqi zul-judu val-ato,
Bir musht xoki tiyradin Odam qilur bino.

[Sadoiy Mirhasan 2010: 14]

Sadoiyning mazkur gʻazalidagi oʻziga xoslik shunda koʻrinadiki, u dastlabki baytlarida Qurʼon-da zikr etilgan voqea va hodisalar – Odam Atoning yaralishi, farishtalarning unga sajda qilishi, Shayton hiylasiga uchib, jannatdan quvilgani, Allohning madadi bilan Muso alayhissalom uchun Namrud yoqqan gulxan gulzorga aylanishi haqida soʻz boradi. Oltinchi va yettinchi baytlarda esa oxirzamon Paygʻambari Muhammad Mustafo (s.a.v.) hamda u kishining toʻrt xalifasi – Abubakr, Umar, Ali va Usmon hazratlari haqida soʻz boradi:

Ul Muhammadni «Habibim» deb oʻshal Parvardigor,
Barcha paygʻambargʻa qildi, balki toji anbiyo.
Ul Abu Bakru Umar, Usmon, Aliyu chori yor,
Boʻlmadi hargiz alardek, payravi ul Mustafo.

Yuqorida qayd qilganimizdek, paygʻambar vasfidagi baytu gʻazallar naʼt, roshid xalifalar haqidagi asarlar esa, manqabat deb yuritiladi. Sadoiy dastlabki gʻazalda uchta yirik mavzu – hamd, naʼt va manqabat ohangidagi baytlarni insho qilib, shu tariqa, oʻzining maslaki va mazhabi, diniy eʼtiqodining bayonnomasi oʻlaroq yaxlit bir asar yaratadi. Bu holatni biz Amiriyning yuqorida qayd qilganimiz gʻazalda ham mushohada etishimiz mumkin. Farq shundaki, Amiriyning gʻazali hajm jihatidan nisbatan katta – 21 baytdan iborat boʻlsa, Sadoiy anʼanadan chekinmagan holda mazkur uch mavzuni sakkiz baytda ifodalashga harakat qilgan. Maqtaʼda esa, munojot ohangi ustunlik qilib, duo va iltijolar bilan gʻazaliga yakun yasaydi:

Yo Iloho, ayb emas, bal subhu shomu roʻzu shab
Yod etib doim sani, chiqsa Sadoiydin sado.

Sadoiyning maqtaʼ baytidagi qofiya Navoiyning mashhur “Ashraquat...” gʻazalining matlaʼini eslatadi. Farq shundaki, Navoiy oʻzining diniy-irfoniy gʻoyalarini jom va may poetik obrazlari orqali ifoda etgan boʻlsa, Sadoiy oʻz tazarrulari va munojotlari ilohiy dargohga qabul etilishi haqida soʻz yuritadi. Bu ham shoirning anʼana doirasidagi novatorlikka intilishi sifatida baholanishi mumkin.

Gʻoziyning birinchi gʻazali esa fors tilida bitilgan boʻlib, Zindapil Ahmad Jomiy¹ devonining fottiha gʻazaliga javob tariqasida yozilgan. Ahmad Jomiyning gʻazali quyidagi bayt bilan boshlanadi:

Xudovando, ba lutfi xesh goʻyo kun zabonamro,
Ba didorat musharraf soz chashmi xunfishonamro.

(Mazmuni: Parvardigoro, oʻz lufting bilan tilimni burro qil; qonli yosh toʻkuvchi ikki koʻzimni diydoringga musharraf et).

Gʻoziyning gʻazali esa ayni shu vazn, qofiya turkumi va mavzuda bitilgan boʻlib, nazira talblariga toʻlaqonli javob beradi. Uning gʻazali ham salafi kabi munojot ohangida bitilgan boʻlib, umidvor bandaning tavba-tazarrusi, Haq taolo dargohi ostonasining oliy ekanligi, kalom mulkida sohibqiron boʻlishlik faqat Uning ilhomi va madadi tufayli boʻlishi mumkinligi haqida. Gʻoziy Ahmad Jomiy gʻazali matlaʼining ikkinchi misrasini tazmin etib, shu yoʻl bilan maʼnaviy sarchashmasining manzilini ham oʻquvchiga nozik ishora bilan bildirib oʻtgan:

Iloho deh, zi nomat zeb avroqi bayonamro,
Muhallo az sanoʻi xesh kun tegʻi zabonamro.
Dar on soʻat, ki bo xosoni xud didor binmoi,
Ba didorat musharraf soz chashmi xunfishonamro.

[Gʻoziy №121: 2a]

Hamd gʻazallarida izdoshlik hodisasining yana bir original koʻrinishini Gʻoziyning ikkinchi gʻazalida mushohada etish mumkin. Gʻoziy devonidagi ikkinchi gʻazal ham fors tilida yozilgan

¹ Zindapil Ahmad Jomiy (1048-1141) –Xurosonning Jom viloyatida tugʻilgan soʻfiy shoir. “Minhoj un-najot”, “Anis ut-tobein”, “Kanz ul-haqiqat” kabi tasavvufga oid asarlari shuhrat topgan.

bo'lib, quyidagi matla' bilan boshlanadi:

Ey bar qadami zoti tu shohid hama ash'yo,

Avsofi kamoli tu zi ta'rif mubarro. [G'oziy №121: 2b]

Mazkur g'azal Alisher Navoiyning "G'aroyib us-sig'ar" devonidagi quyidagi matla' bilan boshlanadigan g'azal bilan mavzu-mundarija hamda g'oyaviy-badiiy yo'nalishi bo'yicha hamohang bo'lib, bundan G'oziyning forsiy g'azali Navoiyning o'zbekcha hamd g'azali javobida yozilgan, degan xulosani ilgari suradi:

Ey safhayi ruxsoring azal xattidin insho,

Debochayi husnunga abad nuqtasi tug'ro.

[Navoiy 2011: 23]

Shu bilan birga, G'oziyning bu g'azali faqat Navoiyning ushbu g'azali ta'sirida yozilgan, degan fikr ham birtomonlama qarash bo'lardi. G'oziy fors-tojik va o'zbek hamda ozarboyjon mumtoz adabiyotlarining yetuk bilimdoni sifatida boshqa mumtoz shoirlarning ijodidan ham yaxshi xabarador bo'lgan. Uning mazkur g'azali yaralishida Sa'diy Sheroziyning "Tayyibot" devonidagi shu qofiya turkumida yozilgan quyidagi hamd g'azali ilhom va ijodiy ta'sirlanish manbai vazifasini bajargan:

Avvali daftar ba nomi Ezidi dono,

Soni'i Parvardigori Hayyi tavono.

[Sa'diy Sheroziy 1375: 358]

G'oziy ushbu g'azalida Sa'diy va Navoiyning ayrim fikr va qarashlarini boshqacha badiiy yo'sinda ifodalashga harakat qilgan. Jumladan, quyidagi baytida Sa'diy Sheroziy matla'i hamda Navoiyning g'azalidagi oltinchi baytning (Muhtoj sening dargahiga xusravu darvesh, Parvarda sening ne'matinga johilu dono) ma'no-mohiyatini qayta ijodiy yaratish yo'li bilan quyidagi tarzda bayon etgan:

Muhtoji saxoi tu, chi sulton chi darvesh,

Ro'zixuri xoni tu, chi nodonu chi dono. [G'oziy №121: 2b]

G'oziyning mazkur g'azaldagi originalligi talmeh san'atini keng qo'llanilganida namoyon bo'ladi. Uning ushbu g'azalida Yusuf, Zulayxo, Ayyub, Zakariyo kabi payg'ambarlar qismatidagi voqealarga ishora qilinadi. Shu orqali shoir hamd g'azalida qur'oniy qissalarning mazmunini ham singdirib, hamd g'azallardagi motivlarni yanada kengaytirishga harakat qilgan.

Adabiyotshunos Ziyoda G'afforova o'z tadqiqotlarida Shayx Ahmad Taroziy asariga tayangan holda hamda g'azallarni ikki katta guruh – tavid g'azallar hamda munajat g'azallarga tasnif etgan [G'afforova 2018: 21]. Mazkur tasnif bo'yicha Sadoiyning hamd g'azallariga murojaat qiladigan bo'lsak, devonda tavid g'azallar uchta (1,17, 159-raqamli g'azallar), munajat g'azallar esa 11 ta (2, 6, 9, 12, 23, 24, 52, 53, 79, 111, 152-raqamli g'azallar) ekaniga guvoh bo'lamiz.

Hamd g'azallar yagona mavzuda – Haq taoloning zoti va sifatleri vasfida bitilgan bo'lsa-da, shoir har birida yangi-yangi poetik ifoda va usullarni qo'llashga harakat qilgan. Jumladan, 17-raqamdagi g'azalning dastlabki baytlari majoz tariqida yozilib, matla'da sanam timsoliga murojaat qilingan bo'lsa-da, keyingi baytda mazkur timsol bevosita Haq taoloning majoziy talqini ekani ravshanlashadi:

Xoliqi kulli shay' o'zung, Roziqi kulli hayy o'zung,

Rahmati begaroningga keldi Sadoiy termulub.

Turkiy qofiyalar tizimi bilan orastalangan ushbu g'azalda Alloh taoloning go'zal ismlaridan bir nechta keltirilib, muddao aniq-ravshan bayon etilgan bo'lsa, "Alifdek qomating jono, qarab bir lahza ko'rmasman, Ki sandin o'zgaga harchand desa, dinimni bermasman", bayti bilan boshlanadigan 159-raqamli g'azalda [Sadoiy 2010: 50] Alloh taoloni ulug'lash va sifatlarini zikr etish bilvosita – majoziy timsollar yordamida ifodalangan. Bunday ijodiy izlanish va tajribalarni ayniqsa munajat ohangida yozilgan g'azallarda yaqqol ko'rish mumkin.

Sadoiyning munajat mavzusida yozgan g'azallari ancha salmoqli. Bu g'azallarning umumiy xususiyati – Haq taolo dargohiga tazarru etish, xatkor bandaning gunohini kechirish va Uning ulug'ligi va ayblarni yashiruvchi sifatlarini vasf etishdan iborat. Jumladan, devonda ikkinchi raqam ostida kelgan g'azal quyidagi bayt bilan boshlanadi:

Xudoyo o'tti umrim, bilmadim dunyoyu mo fiho,

Iloho Sanga ayturman Karimo yo gunahbaxsho!

[Sadoiy 2010: 14]

Mazkur baytning qofiyasini ta'minlagan "dunyoyu mo fiho" iborasi quyidagi mazmundagi had-

isi sharifdan iqtibos qilingan: Dunyo va undagi narsalar la'natlangandir, **Alloh taoloning zikri, shunga yaqin narsalar hamda ilm beruvchi va ilm oluvchilar** bundan mustasno¹.

Shunday iqtiboslar boshqa munojotnomalarda ham qo'llanilgan. Jumladan, 9-raqamli g'azalda Qur'oni karimning "Zumar" surasidan "Allohning rahmatidan noumid bo'lmangiz" mazmunidagi qismi baytga nur va ziyo bag'ishlagan²:

Sani va'dang erur «Lo taqnatu min rahmatillah» - deb,
Gunah mandin, ki sandin mag'firat, ey Qodiri yakto³!

Sadoiy yozgan munojot g'azallarida 152-sonli g'azal alohida e'tibor talab qiladi. Bunda shoirning tazarrulari tavba va nadomat ohangiga omuxta bo'lib, "qulman" radifi bilan fikrini yanada ta'sirchanroq ifodalashga harakat qilgan. Bilib-bilmay gunohlariga iqrorlik, Allohning fazlu marhamatiga umidvorlik hamda ayni paytda uning g'azabidan qo'rquv tuyg'usi o'quvchini ogohlikka chaqiradi. Bu satrlar har bir kishini hayot mohiyati, oqibat va oxirat g'ami, dunyoning arziyas tashvishlari o'tkinchiligi, haqiqiy najot va saodatni faqat ilohiy dargohdan talab qilish lozimligi haqida fikrlashga undaydi:

Xudovando, sanga yozgan yamonlardin yamon qulman,
Azaldin to abad qilg'on gunohi begaron qulman.
Esiz umrum bo'lub oxir ibodat fikrini qilmay,
Qiyomat vahmidin qo'rqub yurak sadpora qon qulman.

Xuddi shunga yaqin motivlar Sadoiyning na't g'azallarida ham ko'zga tashlanadi. Qayd qilish kerakki, Alisher Navoiyning devonlarida "alif" harfi turkumida na't mavzusida na't mavzusiga oid ikkitadan g'azal joy olgan. Sadoiy devonida esa bu an'anaga rioya etilmagan. "Tajdid un-nazm" da-gi na't mavzusiga oid ilk g'azal 36-raqam ostida joylashgan bo'lib, "re" harfi turkumining o'rtasi-da joylashgan. Bundan ushbu mavzudagi g'azallar devon tuzishdan ancha oldin yaralgan bo'lib, devonni tartib berishda mavzu bo'yicha ketma-ketlikka qat'iy rioya qilinmagan, degan xulosa ke-lib chiqadi.

G'azal to'qqiz baytdan iborat bo'lib, quyidagi matla' bilan boshlanadi:

Izlasam olamda sandek yor nopaydo erur,
Kim ko'rubdur, eshitubdur, barchasi shaydo erur.

G'azalning dastlabki olti baytidagi ifodadan na't mavzusiga oid ekanini anglash dushvor. Yor timsolining bu baytlardagi tavsiflarni majoziy dildor, murshidi komil yoki komillikning boshqa idealiga ham nisbat berish mumkin. yettinchi baytdagi nido va iltijo ohangi hamda Qur'oni karim oyatlarining iqtiboslaridan mazkur yakpora g'azal aynan rasululloh sha'niga bitilgan, degan xu-losani qat'iyalashtiradi:

Sayyid-ul-kavnayni olam, ey Rasuli mujtabo!
Manzilingdur «Qoba qavsayn» balki «Av adno» erur⁴.

G'oziyning devonida hamd va munojot mavzusida yozilgan o'zbekcha g'azallar ko'zga tashlanmadi. Hamd g'azallardan ko'ra uning devonida na't g'azallarning hissasi ko'proq. Shun-ingdek, na't g'azallari ikki tilda yozilgan bo'lib, shulardan uchasi fors-tojik tilida, to'rttasi o'zbek tilida yozilgan. Forsiy na'tlardan devonda 3-raqam bilan belgilangan g'azal alohida e'tibor talab qiladi. Shoir ushbu na'tning har bir baytini muayyan oyat yo hadis mazmuniga muvofiq tuzib, ko'p hollarda tegishli oyat va hadisdan iqtiboslar keltiradi. Jumladan, g'azalning ikkinchi baytida Qur'oni karimning ikki surasidan iqtibos keltirib, tanosub, tazod va iqtibos san'atlarining qorishiq holatidagi yuksak badiiy manzarasini yaratishga erishgan:

Az qa'di mushkbori tu "Val – layl"⁵ – turrae,

¹ ۲۱۹ ص ۱۹۶۹ رصم 'يلازغل دمحم نب دمحم دماح يبا مامال' نين دلا مولع ايح

² Mazkur oyatdan 24-raqamli munojot g'azalda ham iqtibos keltirilgan: "Baland ovozi aytab dedi bu ro'vilar chandon, Devon: «Lo taqnatu» Qur'on ichida, ko'p dalolat deb."

³ Qur'oni karimning «Az-zumar» surasi 53-oyatidan olingan.

⁴ Qoba qavsayn, av adno – Qur'oni karimdagi «Van-najm» surasining 9-oyati: «فَكَانَتْ نَبَاقُ نَبِيٍّ سَوْقَ أَوْ لَيْلًا» (Lo taqnatu min rahmatillah) – Allohni rahmatidan umidsiz bo'lmang.

⁵ Qoba qavsayn, av adno – Qur'oni karimdagi «Van-najm» surasining 9-oyati: «فَكَانَتْ نَبَاقُ نَبِيٍّ سَوْقَ أَوْ لَيْلًا» (Lo taqnatu min rahmatillah) – Allohni rahmatidan umidsiz bo'lmang.

⁶ Shoir bu baytlarda Muhammad payg'ambar (s.a.v.)ning sifatlarini keltiradi va Qur'oni karim suralarini oyatlariga kelgan ba'zi so'zlarni keltirib tashbeh qiladi: «لَيْلًا أَوْ إِذَا لَيْسَ غِي» (Val – layli iza yag' sho) – oyat ma'nosi: «men qorong'u tun bilan qasam ichaman».

Dar mus'hafi jamoli tu satr ast "Vaz-Zuho" ¹.

Ayni shu manzarani biz o'zbekcha na'tlarda ham mushohada etamiz:

Oyati "Vash-shams" ² nozildur uzoring sha'nida,

Surai "Val-layl" keldi vasfi zulfi anbarin³.

Ma'lum bo'ladiki, G'oziyning na'tlari ikki tilda yozilgani bilan poetik ifoda uslublari mushtarak bo'lib, bu bilan G'oziy o'zbek va fors-tojik tillari imkoniyatlaridan teng ravishda foydalana olish mahoratini namoyish etgan. Shuningdek, diniy motivlar e'tiqodi yagona bo'lgan o'zbek va tojik xalqlarining badiiy tafakkurida ham mushtaraklik borligi, poetik til ham deyarli bir xil ekanini amaliy tarzda ko'rsatgan.

G'oziy devonining yana bir xarakterli jihati – uning muxammas va musaddaslari joy olgan qismlari ham na't mavzusi bilan boshlanadi. Ayniqsa, tab'i xud taxmisida bir bandida xulafoyi roshidin – Abubakr Siddiq, Umar Foruq, Usmon Zinnurayn, Ali Murtazo roziyallohu anhu ismlari keltirilib, shu tariqa shoir ahli sunnat va jamoat e'tiqodida ekanini badiiy tarzda ifodalagan:

Bud Siddiqi tahi yor turo andar g'or,

Umar on bahri saxo, qotili qavmi kuffor,

Hast Usmon – sadafi durri hayo, ko'hi viqor,

Sheri Yazdon, shahi mardon Ali shohsavar,

Marhabo Sayyidi kavnayn, alayka-s-salavot. [G'oziy №121: 34 b]

Muxammaslarining birini G'oziy "shiru shakar" – ikki tilda yozib, unda bir bandini o'zbekcha, bir bandini tojik tilida taxmis qiladi. Ushbu muxammasda shoir Rasululloh (s.a.v.)ning shafolat mo'jizasi haqida so'z yuritadi. Aytish kerakki, oxirzamon payg'ambarining mo'jizalari ko'p bo'lgani bilan, ulardan ikkitasi – me'roj va shafolat mo'jizalari alohida tilga olinadi. Qur'oni karimga ko'ra, me'roj mo'jizasi sodir bo'lgandan so'ng kufr va imon ahli o'rtasida aniq chegara belgilab berildi. Shafolat hodisasi esa hali sodir bo'lmagan mo'jiza bo'lib, qiyomat kuni amalga oshishi oyat va hadislarida bayon etilgan. Jumladan, "Yunus" surasining 10-oyatida shafolat mo'jizasi haqida bayon etilgan. Ammo bu mo'jizaga ayrim buzg'unchi oqimlar shubha bilan qaraydilar. Shu sababdan, sof e'tiqod va islom dinining pokligi uchun kurashadigan mutafakkir shoir va adiblarimiz, jumladan G'oziy ham ushbu mo'jiza haqida qator badiiy asarlar yaratganlar. G'oziyning talmi'san'ati asosida yaratilgan muxammasining birinchi bandi ikki tilda, qolgan bandlar esa tartib bilan o'zbekcha va tojik tillarida yozilgan:

Ey mehri ruxing shamsai ayvoni shafolat,

Qoshing madi "Bismillohi" devoni shafolat,

Og'zing o'la bir chashmai hayvoni shafolat,

Rayhoni xating – sabzai bo'stoni shafolat,

Alqissaki, boshdin ayog'ing – koni shafolat. [G'oziy №121: 44 a]

"Tajdid un-nazm" devonida 88-raqam bilan qayd qilingan "tamosho qil" radifli g'azalning dastlabki baytlarida payg'ambarlardan Odam Ato, Muso, Xizr, Ya'qub alayhissalomlarning ismi talmih qilingan. Keyingi baytlarda esa Muhammad rasululloh (s.a.v.) va u kishining to'rt xalifasi – Abubakr Siddiq, Umar Foruq, Usmon Zinnurayn va Ali Murtazo ismlari keltirilgan hamda islom tarixida muhim o'rin tutgan Xaybar jangi esga olinadi. Bu esa, g'azal mavzuining kengayib, na't hamda manqaba qorishiq holatda keltirilganiga zamin yaratgan:

Muhammad Mustafodur sohibi me'roj ila minbar,

Tufaylidin yaratgan bu jahon yaksar, tamosho qil.

Abu Bakru Umar, Usmon, Ali – domodi payg'ambar,

Aningdek chor yori – soqii Kavsar, tamosho qil.

Agar bersa Xudoyim bandasiga davlatu nusrat,

Amir oldida yakson qal'ai Xaybar tamosho qil.

[Sadoiy 2010: 57]

Sadoiy devonida manqabat mavzusida yozilgan uchta alohida g'azal bor. Eng avvalo, shuni qayd qilish kerakki, yuqorida keltirganimiz muxammasni hisobga olinmaganda, G'oziy lirikasida

¹ «يٰۤاَيُّهَا الضُّلُو» - «Vaz-zuho» ma'nosi: «kunning choshgohiga qasam» yoki «quyoshga qasam». Shoir Paygambarimiz (s.a.s.) jamollarini quyoshga tashbeh qilmoqda.

² «وَصَاشِلُو» (Vash-shamsi vazzuhoha) – oyat ma'nosi: "Quyosh bilan va uning ziyosi bilan qasam."

³ Vash-shams oyati seni (Muhammad s.a.v.) chiroyli yuzingdan nusxa ko'chirilgan. Val-layl oyatlarida esa seni anbaroso zulfingni sifati kelgan.

manqabat mavzusidagi gʻazallar uchramaydi. Manqabat (koʻpligi manoqib) hozirgi zamon adabiyotshunosligida koʻpincha avliyolar va komil insonlar hayotiga oid biografik-memuar asarlarga nisbatan qoʻllaniladi. Ammo mumtoz adabiyotshunoslikda mazkur atama xulafoyi roshidinning vasfiga bagʻishlangan asarlarga nisbatan qoʻllanilganini Shayx Ahmad Taroziyning “Funun ul-balogʻa” asari misolida yuqorida qayd qilib oʻtdik. Qolaversa, Alisher Navoiyning oʻzi ham mazkur atamani aynan shu maʼnoda “Majolis un-nafois” tazkirasining uchinchi majlisida qoʻllagan: “Mir Hoj — sayid kishidur, tolibi ilmlik ham qilur. Yaxshi tabʼi bor. Hamonoki, iltizom qilibturkim, koʻproq qasidasi manqabat boʻlgʻay...” [Navoiy 2011: 348] Mir Hoj forsiynavis shoir ekanini hisobga olsak, manqabat mavzusi keyinchalik oʻzbek shoirlari, ayniqsa Qoʻqon adabiy muhiti namoyandalari tomonidan rivojlanib, gʻazal tematikasining boyishi va kengayishiga sabab boʻlgan, degan asosni yanada mustahkamlaydi.

Manqabat mavzusi hamd yo naʼt gʻazallarining tarkibida kelishi holatini yuqorida Amiriyning birinchi hamd gʻazali, Sadoiyning birinchi naʼt gʻazali hamda Gʻoziyning muxammasi misolida koʻrib chiqdik. Bundan tashqari, Sadoiy sof manqabat mavzusida quyidagi baytlar bilan boshlanadigan gʻazalni yaratgani ham maʼlum boʻldi:

Quloq sol man sari, ey yorparvar,
Qilay alqobi poki chor sarvar.
Muborak otlarin taʼdid etoyin,
Abu Bakru Umar, Usmonu Haydar. [Sadoiy 2010: 31]

Hazrat Ali tarafdorlari – shia mazhabidagi ijodkorlar manqabatni Hazrat Ali va uning xonadoni vasfidagi maxsus janr deb hisoblashadi. Ammo Sadoiyga oʻxshagan ahli sunnat va jamoat mazhabidagilarning ijodlarini koʻrib chiqsak, mazkur taʼrif biryoqlama ekaniga guvoh boʻlamiz. Manqabat shialarning badiiy-gʻoyaviy quroliga aylanishiga qarshi boʻlgan Sadoiy va uning maslakdoshlari ushbu mavzuda qator asarlar yaratib, oʻzlarining eʼtiqod bayonnomasi oʻlaroq taqdim etishganki, mazkur bayt ushbu fikrimizning dalili boʻla oladi:

Alar Tangrini suygon qullaridur,
Shafiʼi osiyoni roʻzi mashhar...
Faromush qilsalar har kim koʻnguldin,
Kesilsun tillari burron xanjar...
Dilu joning bila aygʻil Sadoiy:
«Sarim xoki rahi har chor sarvar». [Sadoiy 2010: 23]

Ahli sunnat va jamoat Hazrat Ali va uning ahli baytini hamisha aziz va mukarram deb bilishgan. Ayniqsa, Karbaloda shahid ketgan Imom Husayn fojiasi mumtoz adabiyotimizda juda koʻp qissa va dostonlarning yaratilishiga sabab boʻlgan. Oʻzbek nasrining ilk namunalaridan hisoblangan “Qisasi Rabgʻuziy” aynan ushbu fojia bilan tugallangani, Sayqaliyning dostonlari va boshqa asarlar aytganimizga misol boʻla oladi. Sadoiy ham Imom Husayn vasfida bir gʻazal yaratganki, uning radifi marsiya ohangini yanada kuchaytirishga xizmat qilgan. Mazkur gʻazalni ham manqabat mavzusining yana bir namunasi sifatida baholash mumkin:

Ajoyib mehrubonim, yo Husayno,
Iki dunyoda sultonim, Husayno.
Qiyomat kecha emdi kunda boʻlmas,
Sani deb chashmi giryonim, Husayno. [Sadoiy 2010: 23]

Sadoiyning qatʼiy inonchiga koʻra, xulafoyi roshidinning hayot yoʻli oxirzamon paygʻambarining yoʻlida sobit boʻlganliklari sababli hamisha ummati muhammadiya uchun ibrat namunasi boʻlgan. Chor yori bosafoning axloqi bilan qalbni ziynatlash, hayot yoʻlini ularning shaxsiy ibratiga muvofiq tutish, bir lahza ham Haq taolo yodidan gʻofil boʻlmasdan, toʻgʻri yoʻldan ogʻishmaslik imonli kishilarning ikki olamdagi najot yoʻli hisoblangan. Ayni shu maʼnolarni Sadoiy dunyoning bevafoqligi haqida soʻz yuritiladigan bir gʻazalida quyidagicha ifodalagan:

Kishiga bandalik ul doimo zikri Xudo boʻlsa,
Qoʻlungda tasbehingdin boʻlgʻoli hamdu sano boʻlsa...
Koʻngulni bermadi dunyoga hargiz sayyidi olam,
Qachon bergay koʻngulni payravi ul Mustafo boʻlsa.
Hamisha yod etib ul chor yori bosafolarni,
Farogʻat birla yotmish kimki yori avliyo boʻlsa. [Sadoiy 2010: 68]

Mazkur gʻazal oʻgit-nasihati ohangida bitilgan boʻlib, mumtoz adabiyotshunosligimizda mavʼiza sheʼrlar deb yuritiladi. Gʻazal oʻzining rivojlanishining dastlabki bosqichida asosan ishq-muhabbat

mavzusida bo'lgani bilan keyingi asrlarda mavzu doirasi kengayib, hayotning turli jabhalarini qalamga olish uchun imkoniyatlar maydoniga aylangandi. Ayniqsa, Alisher Navoiy bu narsaga alohida ahamiyat berib, axloqiy jihati bo'sh bo'lgan she'r yozishni befoyda ish deb hisoblagan: "Yana bir bukim, go'yiyo ba'zi el ash'or tahsilidin va devon takmilidin g'araz majoziy husnu jamol tavsifi va maqsud zohiriy xattu xol ta'rifidin o'zga nima anglamaydururlar. Devon topilg'aykim, anda ma'rifatimiz bir g'azal topilmag'ay va g'azal bo'lg'aykim, anda mav'izatangiz bir bayt bo'lmag'ay. Mundoq devon bitilsa, xud asru behuda zahmat va zoyi' mashaqqat tortilg'on bo'lgay". [Navoiy 1987: 21]

Alisher Navoiyning ijodxonasida kamol kasbi qilgan Mirhasan Sadoiyning devonida mav'iza g'azallar va baytlar salmoqli qismni tashkil etadi. Umuman, Sadoiy tabiatan axloqiy-didaktik qarashlarni badiiy yo'sinda ifodalashga moyil shoir. Uning deyarli har bir g'azalida mav'iza ohangidagi baytlarni topish mumkin. Shu bilan birga, o'n uchta g'azalini aynan shu mavzu doirasida bitib, o'zbek didaktikasini yangi asarlar va qarashlar bilan boyitgan ijodkor hisoblanadi.

Sadoiy insonning xulqu atvorini go'zallashtirish, olamga teran nazar bilan qarash, o'zlikni anglash va ushbu anglash orqali Haqni tanish yo'lida kitobni beminnat do'st, hayot yo'lini munavvar etuvchi qalb chirog'i deb biladi. Uning fikriga ko'ra, kitob – qog'ozda yozilgan bitiklar emas, balki haqni botildan, chinni yolg'ondan, ezgulikni yovuzlikdan ajratib berishga madad beruvchi xaloskor, donishmandlarning tafakkur hosilasi bo'lmish hikmatlar xazinasidir. Oxirzamon payg'ambariga eng buyuk mo'jiza sifatida Qur'oni karim nozil etilganida ham katta ilohiy hikmat bor. Bu orqali Alloh taolo to'g'ri yo'lda bo'lish uchun asosiy manba va tayanch nuqta ilohiy Kitob ekani, jannat ahli ham ma'rifatli insonlardan tarkib topishi, johil va xudbin, nodon kimsalar ilohiy rahmat va ma'rifatdan benasib qolishlarini qayta-qayta ta'kidlagan. Shu sababli, o'zini insoniylik maqomida sazovor deb bilgan har bir aql egasi kitob bilan oshno tutinib, ma'rifat va tafakkur xazinalaridan bahramand bo'lmog'i zarur. Aytish kerakki, "kitob" radifli g'azal o'zbek mumtoz adabiyotida Sadoiygacha biror shoir devonida uchramaydi. Shuning uchun, ushbu g'azalni Sadoiyning ijodiy kashfiyotlaridan hisoblash adolatli bo'lar. Mazkur satrlar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgan emas:

Demagin kog'azga xolis bir xati xushxon kitob,
Fayzi asrori haqiqat, nur ham imon kitob.
Tilga yod ayla saropo, qil yuroking ichra jo,
Har nachuk odamni aylar, balki bearmon kitob...
Ey Sadoiy, har kitobni to'tiyoi dida qil,
Bo'lsa har mushkillaringni, aylagay oson kitob.

[Sadoiy 2010: 25]

Mav'iza g'azallarda bayon etilgan fikrlarning o'qtomirini dunyo bebaqoligini anglash hamda o'tkinchi umrni behuda narsalarga sarflamasdan, asl maqsadga yuz tutish tashkil etadi. Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Mavlono Lutfiy, Alisher Navoiy va boshqa o'zbek shoirlarining asarlarida ham foniy olamning o'tkinchi hoyu havaslariga ko'ngil qo'yib umrguzaronlik qilish oxir-oqibatda pushaymonlikdan o'zga samar bermasligi qayta-qayta ta'kidlangan. Ayniqsa, Yassaviy hikmatlari va Mashrab g'azallarida ushbu g'oya baland pardalarda kuylangan. Mazkur ma'naviy sarchashmalardan bahramand bo'lgan Sadoiy ham g'azallarida turli rang va ohanglarda, kutilmagan tashbih va qiyoslar orqali o'quvchini mazkur ofatdan ogohlantiradi, ularni ma'naviy bedorlikka chorlab, haqiqiy saodat – insoniylik maqomiga erishib, shu orqali Mutlaq Haqiqatga yetishish yo'liga hidoyat qiladi. Uning mazkur mavzuda yozgan she'rlarida badiiylikdan ko'ra aniqlik, so'zni bejamasdan to'g'risini aytish tamoyili ustuvorlik qiladi. Ba'zi holatlarda uning nasihatlarini tanbeh va tanqidiy fikrlar, achchiq kinoyalar bilan omuxta bo'lib, har qanday mudroq qalbni hushyor torttiradi:

Dema bu molu mulkum, yana bu bog'u farzandim,
Yana qilsa qilur bir kun, qaro er birla yaksonlar.
Zamona ne'matig'a qilma hargiz nozu istig'no,
Azobi hajrni ko'rsang, qolursan tongla hayronlar.

[Sadoiy 2010: 36]

Eng aziz ne'mat – umrni ezgu ishlarga sarflash, odamlarning og'irini yengil qilish, yaxshi insonlarga madadkor bo'lish, mol-davlat to'plamasdan xayr-ehson qilishga odatlanishni targ'ib etgan Sadoiy mazkur xislatlarni insonga sharaf keltiruvchi fazilatlar deb hisoblaydi. Uning qat'iy aqidasi ko'ra, yaxshilikni faqat yaxshi odamlarga ravo ko'rmoq kerak. Yomonlarga yaxshilik qilish – yaxshilarga yomonlik qilish bilan barobar. Shu bilan birga, odamlarni yaxshi-yomonga

ajratmasdan, ular bilan hamisha murosayi madora bilan yashash lozim. Sadoiy urush va kelishmovchilikning har qanday ko‘rinishini qattiq qoralab, tinchlik va totuvlikda umrguzaronlik qilishni targ‘ib qiladi. Bu orqali shoir kechirimlilik xislatini ulug‘lab, odamlarga ozor yetkazmasdan, dilozorlik qilmasdan yashashni go‘zal umrning bir ko‘rinishi sifatida baholaydi:

Ey birodar, bo‘lsa aqling yaxshilar dargohiga
Molingu joningni ber, ostonasidin olma bosh.
To tiriksan bo‘lmasin hech kim bila jangu nizo’,
Ko‘b savob ermish urush arqosidin bo‘lmoq yarosh.

[Sadoiy 2010: 47]

Hayotning achchiq saboqlaridan biri shuki, ko‘pchilik bu haqiqatlarni bilsa hamki, tan olmasdan tiriklik ma‘nosini yaxshi yeb-ichib ko‘ngilxushlik qilishda deb biladi. Osmono‘par binolar, isrofgarchilik bilan qilingan to‘yu hashamlar, keraksiz zeb-ziynatlarni qo‘lga kiritish ilinjida oddiy xalqning rizqiga zomin bo‘lish, zulm, makr-hiyla va aldov yo‘li bilan harom luqma hosil qilib ro‘zg‘or tebratishni yaxshi yashashning mazmuni deb biladiganlarga qarata shoir achchiq so‘zlar bilan murojaat qiladi:

Yemak, ichmak giriftori bo‘lursan, ayshu ishratni,
Tilab nafsing rizosin, muncha besharmu hayo bo‘lmoq?

[Sadoiy 2010: 74]

Bunday kimsalarga barchaga barobar bo‘lgan o‘lim kunini eslatib, mol-dunyo to‘plashga jonhalak bo‘lmoq naqadar ayanchli oqibatga olib kelishini turli misollar orqali tushuntirmoqchi bo‘lgan shoir g‘azallarining birini quyidagi satrlar bilan tugallaydi:

Pandim Sadoiy anglag‘il, doim, Xudo deb, yig‘lag‘il,
Paymonai davri ajal sanga yetushmasdin burun.

[Sadoiy 2010: 91]

Yuqoridan ta’kidlaganimizdek, dunyoning hoyu havaslarga berilmaslik – Sadoiy da’vatlari va nasihatlarining asosini tashkil qiladi. Uning talqiniga ko‘ra, tarkidunyochilik faqat mol-dunyo sohibi bo‘lganlarga ham, balki faqiru miskinlarga ham zarur amallardan hisoblandi. Ko‘nglida dunyo muhabbati bo‘lmagan boy boylik ishtiyoqida bo‘lgan kambag‘aldan ustun turadi, chunki hadisi sharifda ta’kidlaganidek, barcha amallar niyatga bog‘liqdir. Sadoiy tarkidunyochilik deganda yo‘qsillikni targ‘ib etmaydi. Uning fikricha, Haq yodidan chalg‘itadigan har bir narsa dunyo hisoblanadi. Shuning uchun, jamiyatda qaysi mavqeni egallashidan qat’i nazar, insonning ko‘nglida mol-dunyo to‘plash, nafsoniy istaklarga ergashishga qarshi olijanob niyatlar va ulug‘vor fazilatlar muqim o‘rin egallashi lozim:

Ko‘ngulni bermasun dunyog‘a har kim beku xon bo‘lsa,
Faqiru notavon, xoh miskin gado bo‘lsa.

[Sadoiy 2010: 100]

G‘ozining g‘azaliyotida ham mav’iza ohangida bitilgan g‘azallar anchagina. Uning she’rlarida eng avvalo insonning qadr-qimmatini, obro‘-e’tibori ulug‘lanadi. Shoirning qat’iy inonchiga ko‘ra, inson tabiatning gultoji, eng aziz va mukarram zot etib yaratilgan ekan, u har qanday holatda odamiylik maqomiga munosib a’mol va e’tiqodga ega bo‘lmog‘i lozim. Insonning xilqatidagi ilohiylikka eltuvchi aql va ruh hamda tubanlashishga yetaklovchi nafs bor ekan, hayoti hamisha ikki qutbni tashkil etuvchi nafs va ruh o‘rtasidagi kurashdan iborat bo‘ladi. Bu kurashda inson havoyi istaklarga izn bermasdan, qanoat, rizo, shukronalik, o‘z izzatini bilish, xoksorlik, halimlik, sabr, hayo va vafo kabi ezgu xislatlar bilan botiniy olamini ziynatlab bormog‘i zarur. Aksincha, nafsni junbushga keltiruvchi behuda va o‘tkinchi narsalar yo‘lida o‘z obro‘-e’tiborini qo‘ldan boy berib, ikki olamda xorlikka yuz tutib, nadomat va pushaymonlik iskanjasida qolajak:

Bo‘lma komi nafs uchun, har siflani oldida xam,
Obro‘sizliq yukin chekmoqqa muzdur so‘lmasig‘il.

[G‘oziy №121: 10 a]

G‘oziy ayniqsa takabburlikni, mol-dunyo va vaqtinchalik muvaffaqiyatga g‘ururlanib, kibrga berilishni qattiq qoralaydi. Uning aqidasi ko‘ra, dunyo va undagi barcha ishlar foni ekan, inson oxirat dunyosining g‘amini yeb, bir lahza ham Haqning yodidan g‘ofil qolmasligi kerak. Lahza-da ming tusda jilvalangan dunyo qaysidir vaqtda har bir bandaga yaxshi damlarni “in’om” etishi mumkin. Ammo shodlik paytida ham, qayg‘u va musibat chog‘ida ham shukr va sabrni esdan chiqarmagan, qaysi sifat bilan eslanishidan qat’i nazar, barchasi o‘tkinchi ekanini anglagan inson g‘am kelganda qayg‘u chekmay, shodlik bo‘lganda kibrga berilmay yashay oladi. Ko‘hna dunyo

minglab shohu sultonlar, olimu fozillar, pahlavonu notavonlarni ko'rgan. Ularning barchasi ajal yetgach, bu olamni tark etganlar. O'lim haqligini bilaturib, o'tkinchi amalga mag'rurlanib kibrga ketish nodonlikning eng tuban ko'rinishidir. Shu sababdan, har bir inson G'oziyning ushbu o'giti-ga amal qilib yashashi lozim bo'ladi:

Pur mashav masti mayi davlatki, in tabboli charx,

Mezanad har dam ba nome navbati sultonie. [G'oziy №121: 9 a]

Qanoat go'shasini maskan tutgan G'oziy eski bo'yaning ustida dunyoning o'tkinchiligini o'ylab dard to'la ko'ngildan chiqargan sovuq ohi Doro taxtidagi Xusrav toji va Jamshid jomidan afzal ko'rinadi. Tilga olingan podshohlarning saltanati zamon gardishi bilan fanoga yuz tutdi, ammo Haq yodida chiqargan oh oxiratgacha G'oziyning hamrohi bo'ladi. Xayrli oqibat talabidagi insonning maqom va martabasi o'tkinchi dunyodagi podshohlikdan ham yuksakdir:

G'ozio! Eski hasirda ohi sardu dog'i dil –

Taxti Doro, toji Xusrav, sog'ari Jamdur mango.

[G'oziy №121: 5 a]

Sadoiydan farqli o'laroq, mav'iza mavzusida yaxlit g'azallar G'oziyning devonida sanoqli – umumiy hisobda beshta g'azalni tashkil qiladi. Ularning uchasi fors-tojik tilida, ikkitasi o'zbek tilida yozilgan. Ammo ishqiy mavzuda yozilgan g'azallarning ko'pida mav'iza ohangida bitilgan baytlar salmog'i Sadoiyga nisbatan ancha ko'p. Jumladan, ishqiy mavzuda yozilgan g'azallarning birida u quyidagi baytni keltiradi:

Zi xushdilin jahon, kom kay tavony, yoft?

Ba peshi teg'i g'amash, sina to sipar nakuny. [G'oziy №121: 10 a]

G'oziyning aqidasi ko'ra, bu dunyo va unga bog'liq bo'lgan barcha ishlar faqat anduh va g'ussa keltiradi. Ammo ana shu qayg'ularni shodlikka aylantiruvchi bir dard borki, uning tig'iga ko'ksini qalqon qilgan kishi albatta barcha musibatlari shodlikka, g'am-alamlari quvonchga do'na-di. Bu – ishq g'ami. Aynan ishq tufayli inson o'zining odamiylik qiyofasini saqlab qolib, pirovardida o'zligi va Haq taoloning O'zini taniy boshlaydi. G'oziy ilgari surgan falsafa bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgan emas.

Umumiy hisobda, Sadoiy devonidagi g'azallarning oltidan bir qismi hamd, na't, munojot va mav'iza mavzularda bitilgan. Ayrim g'azallarda ushbu mavzular qorishiq holda kelgani, boshqa g'azallarida ham mazkur mavzuga daxldor fikrlar borligini hisobga olsak, bu tasnif nisbiy xarakter kasb etadi. Shoir mazkur g'azallarda o'zining e'tiqodiy qarashlari, olam va odam mohiyatiga bo'lgan munosabati, Alloh va uning rasuli hamda roshid xalifalarga bo'lgan cheksiz mehr-muhab-bati, islom dinining mangu va barhayot g'oyalariga ixlos va sadoqatini turli poetik ifodalar orqali bayon etgan. Mazkur g'azallarning yana bir xarakterli jihati shundaki, deyarli har bir bayt Qur'oni karim va hadisi sharifdagi hikmatlardan oziqlangan. Shoir iqtibos, talmeh, ishora va boshqa badiiy san'atlar orqali muqaddas manbalardagi g'oyalarni badiiy talqin qilishga harakat qilgan va bu orqali hamd, na't, munojot va manqabat mavzusidagi g'azallarning o'ziga xosligini ta'minlagan.

G'oziyning devonida Sadoiyning "Tajdid un-nazm" devoniga qaraganda diniy mavzudagi g'azallarning ulushi kamroq. Unda hamd va munojotdan ko'ra na't g'azallar nisbatan ko'proq bo'lib, manqabat mavzusida ham na't asarlari doirasida munosabat bildirgan. Mav'iza – didaktik xarakteridagi g'azallardan ko'ra, shu mazmunda bitilgan baytlar boshqa mavzudagi g'azallar tarkibida keltirilgan. G'oziy ikki tilda ham ushbu mavzularga daxl qilib, shu tariqa ikki adabiyot-ning badiiy tafakkur xazinasiga aloqador holda o'z hissasini qo'shishga harakat qilgan. Bu ham Qo'qon adabiy muhiti namoyandalarning har birida o'ziga xos ijodiy prinsiplari, uslub va raviyalari borligidan dalolat beradi.

Sadoiy va G'oziy ma'rifatparvar shoirlardir. Ular ijodi sharq shye'riyatining eng yaxshi an'analari asosida, birinchi navbatda ulug' Alisher Navoiy lirik merosi ta'sirida shakllandi. Shoirlar buyuk Navoiy dahosidan, she'riyat tilida inson haqida fikr yuritishni, ishq mavzusida so'zlashni o'rgan-dilar. Asarlari g'oyaviy-badiiy, mavzu mazmun sohasidagi takomilida, o'zining beqiyos she'riyat ustasi bo'lib yetishuvida Navoiy dahosining ilhomlantiruvchi kuchi nihoyatda katta bo'lgan. Bu o'z navbatida Mirhasan Sadoiy va Muhammad G'oziy ijodining undan keyingi shoirlar uchun ijod maktabi vazifasini o'taganligida ham ko'rinadi.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Alisher Navoiy. Devon. 4-jildlik. J.1. G‘aroyib us-sig‘ar / Nashrga tayyorlovchi O.Davlatov. – T.: Tamaddun, 2011.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami. Yigirma jildlik. Birinchi jild. Badoye' ul-bidoya. – T.: Fan, 1987. – 723 b.
3. Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. 10 jildlik. 10-jild. Majolis un-nafois. – T.: G‘.G‘ulom nomidagi NMIU, 2011. – B. 348.
4. G‘afforova Z. Alisher Navoiyning hamd va na't g‘azallarining g‘oyaviy-badiiy tahlili. F.f.f.d. (PhD) diss. – Samarqand, 2020.
5. G‘oziy. Devon. Sharqshunoslik instituti qo‘lyozmalar fondi, Inventar №121.
6. Komilov N. Tasavvuf. – Toshkent: Movaraunnahr – O‘zbekiston, 2009. – 290 b.
7. Mirhasan Sadoiy. Devon. Nashrga tayyorlovchi Muhitdinova N. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010. – 168 b.
8. Mukhiddinov M.K. The Interpretation of the Soul in the first poems of Khamsas’ // TEST Engineering and management, 2019.
9. Mukhiddinov M.K. The Virtue Of The Word // Alisher Navoi. 2021, vol. 1, issue 1, (28-35) pp. DOI 10.26739/2181-1490-2021-1-3.
10. Mukhitdinova N. Explanations of educated ideas in poets’ works of XVIII-XIX century in Central Asia // International roundtable on multidisciplinary research islamic studies and civilizations. Central Asia’s Golden age on the crossroad of civilizations and languages, July 6. 2019.
11. Mukhitdinova N.M. The comparative character analysis of Farhad and Majnun in epic poems by Alisher Navai // International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering(TM) team. – India, Volume 10, Issue 12, december 2019.
12. Qayumov A. Qo‘qon adabiy muhiti. O‘n jildlik. Yettinchi jild. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010. – 278 b.
13. Sa'diy Sheroziy. Kuliyot. – Tehron: Intishoroti Nohid, 1375. – B. 358.
14. Yusupova D. Comparative analysis of treatises about aruz (prosody) by Nasir ad-Din Tusi and Alisher Navoi // EPRA International Journal of Research and Development (IJRD). Volume 05, issue 03, March 2020. – P. 34-38 (Impact Factor 5,6).

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Alisher Navoiy xalqaro jurnali Amerika qo'shma shtatlarining Crossref.org tizimiga kiritiladi hamda har bir maqolaga doi raqami beriladi. Jurnalda quyidagi ruknlar bo'yicha maqolalar chop etiladi:

- **NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI**
- **NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI**
- **TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI**
- **BAHOSIZ BITIKLAR** (Navoiy asarlarining qo'lyozmalari, Navoiy merosi va matnshunoslik masalalari uchun).
- **ASLIYAT UMMONI** (asosan, ingliz, fransuz, nemis, rus, xitoy, yapon, koreys, hind tillariga).
- **NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI** (Navoiy nasri va nazmiga doir tadqiqotlar uchun).
- **ILM, OLAM VA OLIM** (Navoiy ilmiy merosi va turli ilmlarga doir qarashlari uchun).
- **HAQIQAT SARI SAFAR** (Navoiyning falsafiy qarashlari).
- **MA'RIFAT YOG'DUSI** (Navoiy va islom ma'rifati, Navoiyning diniy-ma'rifiy qarashlari, Navoiy va tasavvuf).
- **NAVOIY POETIKASI** (Fasohat, balog'at, badiiyat, aruz va qofiya bilan bog'liq masalalar).
- **TURKIY MUMTOZ ADABIYOT TADQIQI VA UNING BOSHQA ADABIYOTLAR BILAN QIYOSI**
- **NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI**
- **NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI**

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar **o'zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz** tillarida qabul qilinadi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola sarlavhasi.
 2. Muallifning F.I.SH., lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika va elektron pochta adresi to'liq keltiriladi.
 3. Annotatsiya (maqolaning qisqacha mazmun va maqsadi, 100-150 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim) **o'zbek, rus, ingliz** tillarida beriladi.
 4. Tayanch so'z va iboralar **o'zbek, rus, ingliz** tillarida (7-10 so'zdan iborat bo'lishi kerak).
 5. Kirish (Introduction)
 6. Asosiy qism (Main part)
 7. Natijalar va muhokama (Results and Discussions)
 8. Xulosalar (Conclusions)
 9. Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi (15-20 ta adabiyot).
- maqola Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snokalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo'minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir.
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan **tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi**;
- tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.
- Maqola so'ngida mualliflar(lar) telefon raqamini kiritishlari shart.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Toshkent shahri Amir Temur ko'chasi Matbuot;
Samarqand shahri Universitet xiyoboni 15, SamDU filologiya fakulteti
Tel.: +99891 527 68 22 Telegram raqami: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОЙ”

Международный журнал “Алишер Навой” будет включен в систему Crossref.org Соединенных Штатов Америки и каждой статье будет присвоен DOI. Статьи для публикации в журнале принимаются по следующей тематике:

- **НАВОЙ И ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ**
- **ТЮРКСКАЯ И УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ**
- **БЕСЦЕННЫЕ РУКОПИСИ** (рукописи произведения Навои, проблемы наследия Навои и текстологии)
- **ОКЕАН МЫСЛЕЙ** (переводы произведений Навои на английский, французский, немецкий, русский, китайский, японский, корейский, индийский языки)
- **ИЗЫСКАННОСТЬ ПРОЗЫ И ПОЭЗИИ НАВОЙ** (для исследований в области прозы и поэзии Навои)
- **НАУКА, МИР И УЧЕНЫЙ** (научное наследие Навои и его научные взгляды)
- **ПУТЬ К ИСТИНЕ** (философские взгляды Навои)
- **ДУХОВНОЕ ОЗАРЕНИЕ** (Навои и ислам, нравственно-духовные воззрения Навои, Навои и суфизм)
- **ПОЭТИКА НАВОЙ** (вопросы поэтики, системы аруз, ритмики и рифмы)
- **ИССЛЕДОВАНИЕ ТЮРКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕГО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРНОГО ВЛИЯНИЯ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ**

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- Статьи принимаются на **узбекском, турецком, русском, английском и французском языках**;
- Структура статьи:
 1. Название статьи.
 2. И.Ф.О. автора, должность, научная степень, место работы (учёбы), область, республика, электронная почта.
 3. Аннотация (краткое содержание и цель статьи, статьи в объеме 100-150 слов) на **узбекском, русском и английском языках**.
 4. Ключевые слова и выражения на **узбекском, русском и английском языках** (7-10 слов).
 5. Вступление (Introduction)
 6. Основная часть (Main part)
 7. Результаты и обсуждение (Results and Discussions)
 8. Заключение (Conclusions)
 9. Литература (References) в алфавитном порядке (15-20 наименований).
- Шрифт текста – Times New Roman; размер — 14 пунктов; межстрочный интервал — 1,5;
- Сноски приводятся в квадратных скобках с указанием *фамилии автора – года издания – страницы* [Мўминов 2020: 25];
- Параметры страницы: слева 3 см, справа 1,5 см, сверху и снизу по 2 см;
- Ответственность за научную обоснованность, достоверность приведенных в статье данных и оригинальность несут авторы статьи.
- Статьи проходят обязательную экспертизу. В журнале публикуются **статьи, рекомендованные экспертами к публикации**;
- Нерекомендованные публикации статьи не публикуются и не возвращаются авторам.
- В одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.
- В конце статьи необходимо указать контактный номер автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Ташкент, проспект Амира Темура, улица Матбуотчилар;
Самарканд, Университетский бульвар, 15, факультет филологии СамГУ
Тел.: +99891 527 68 22 Телеграм номер: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOI INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

Alisher Navoi International Journal is entered into the United States Crossref.org system and each article is assigned a circle number. The magazine publishes articles on the following sections:

- **NAVOI AND WORLD LITERATURE**
- **NAVOI AND LINGUISTIC ISSUES.**
- **TURKISH AND UZBEK LITERATURE OF THE TEMURIDS PERIOD**
- **INVALUABLE ESSAYS** (for manuscripts of Navoi's works, Navoi's heritage and textual issues).
- **ORIGINAL WORK** (mainly in English, French, German, Russian, Chinese, Japanese, Korean, Hindi).
- **BEAUTY OF NAVOI PROSE AND POETRY** (for research on Navoi prose and poetry).
- **SCIENCE, THE WORLD AND SCIENTIST** (for Navoi's scientific heritage and views on various sciences).
- **JOURNEY TO THE TRUTH** (Navoi's philosophical views).
- **THE LIGHT OF ENLIGHTENMENT** (Navoi and Islamic enlightenment, Navoi's religious-enlightenment views, Navoi and mysticism).
- **NAVOI POETICS** (Issues related to eloquence, maturity, art, rhyme and rhyme).
- **RESEARCH OF TURKISH CLASSICAL LITERATURE AND ITS COMPARISON WITH OTHER LITERATURE**
- **NAVOI AND LITERARY INFLUENCE ISSUES.**
- **NAVOI AND EDUCATIONAL ISSUES.**

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- the article is presented in 10-15 pages;
- Articles are accepted in **Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French;**
- Structure of the article:
 1. Article title.
 2. Full name of the author, position, academic title, place of work (study), region, republic and e-mail address.
 3. Annotation (brief content and purpose of the article, should be 100-150 words) is given in **Uzbek, Russian, English.**
 4. Key words and phrases in **Uzbek, Russian, English** (should be 7-10 words).
 5. Introduction
 6. Main part
 7. Results and Discussions
 8. Conclusions
 9. References - listed in alphabetical order (15-20 references).
- The article is prepared in Times News Roman font, 14 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author's name - date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm;
- The author (s) are responsible for the scientific validity, reliability and copying of the information and evidence presented in the article.
- Articles will be examined. Only articles recommended by experts will be published in the journal;
- Un recommended articles will not be published and will not be returned to the authors.
- Only 1 article by the author is published in 1 issue of the magazine.
- The author (s) must enter a phone number at the end of the article.

ADDRESS:

Tashkent city, Amir Temur street Press; Samarkand University Boulevard 15,
SamSU Faculty of Philology Phone: +99891 527 68 22
Telegram number: +99891 527 68 22 E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ALISHER NAVOIY. MOSKVA. SERPUXOV MAYDONI
Haykal Ravshan Mirtojiyev, Aleksandr Kuzmin va Igor Voskresenskiy muallifligida yaratilgan.

АЛИШЕР НАВОИ. МОСКВА. СЕРПУХОВСКАЯ ПЛОЩАДЬ
Статуя создана Равшаном Миртожиевым, Александром Кузьминым и Игорем Воскресенским.

ALISHER NAVOI. MOSCOW. SERPUKHOV SQUARE
The statue was created by Ravshan Mirtojiyev, Alexander Kuzmin and Igor Voskresensky.